

ИТАЛИАНСКИ СТАРОПЕЧАТНИ ИЗДАНИЯ

Анна Ангелова

Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията представя и анализира италианските старопечатни издания (1501 – 1830) като основен елемент при конструирането на колекцията от италиански редки и ценни издания в Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“. Те са ядрото на колекцията и най-ценната част от съхраняваните в Библиотеката италиански книжовни паметници. Те постъпват в Университетската библиотека още през периода на първоначално фондонарупване 1888 – 1903 г. Важна особеност е, че италианските старопечатни книги постъпват във фонда на Библиотеката не като раритети, а като основни издания, необходими както за научната работа на преподавателите, така и за обучението на студентите. Университетската библиотека притежава общо 81 старопечатни италиански издания, представени в 189 тома. Тематиката на включените старопечатни издания е разнообразна. Основно исторически съчинения; литературни творби; богословски и философско-политически трактати, както и ограничен кръг заглавия от областта на правото, изкуството и архитектурата, езикознанието и педагогиката. Сред италианските раритети се отбелязва специално присъствието на класически италиански автори – Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Panfilo di Renaldini, Ludovico Ariosto и др. Специално внимание сред старопечатните издания предизвикват заглавията, които съдържат сведения за България и българите.

Keywords: old printed editions; Italian old printed books; rarities; collection; fundamental collections; classic authors; Italy; Bulgaria; Bulgarians; Italian language

Основен елемент при конструирането на колекцията от италиански раритети в Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“ са италианските старопечатни издания (1501 – 1830). Именно те са ядрото на колекцията и най-ценната част от съхраняваните в Библиотеката италиански книжовни паметници. Италиански издания постъпват в Университетската библиотека още през периода на първоначално фондонарупване 1888 – 1903 г. Комплектуването на италиански книги се извършва по традиционно утвърдените начини – покупка, дар и постъпления чрез

международен книгообмен. Съществена особеност на този процес е, че независимо от начина на набавяне италианските издания във фонда на Библиотеката не са комплектувани като раритети, а като рутинни издания, необходими както за научната работа на преподавателите, така и за обучението на студентите.

Основен способ за попълване на фонда на Университетската библиотека до 1903 г. е покупката. През първите години от създаването на Библиотеката ясно личи стремежът да се съберат „съчинения по всички отрасли на научната литература“ и „класическите съчинения, разни коллекции списания и книги, също и словари“⁽¹⁾. Така е придобита и основната част от редките и ценни издания на италиански език, публикувани до 1900 г. – общо 341 заглавия. Систематичното попълване чрез покупка на значително количество италиански издания през разглеждания период е доказателство за наличието на целенасочена политика на комплектуване. Трябва да се отчете фактът, че набавянето на италианска литература не се дължи на водещата роля или влиянието на италианския език в България при създаването на първия български университет. Този език започва да се изучава факултативно едва след създаването на Катедрата по романска филология през 1923 г., а началото на самостоятелна специалност „Италианска филология“ е положено чак през 1942 г.⁽²⁾ Появата на италиански издания още в първите години след създаването на Библиотеката се дължи първо на ролята, която има Италия в културната история на Европа, второ – на променените геополитически обстоятелства, настъпили в периода след Освобождението. Изследванията на редица автори върху завършилите в чужбина българи до Освобождението и в първите години след това също показват, че не може да се говори за пряко италианско влияние сред интелигенцията в страната. Изследователите на формирането на българската възрожденска интелигенция – Н. Генчев, Л. Доросиев, Г. Рачев, М. Радева, Р. Манафова, Ив. Танчев, М. Куюмджиева и др., единодушно застъпват становището, че не може да се говори за роля на Италия (респективно италиански фактор) при изграждането на българския интелектуален елит през периода на Възраждането и в годините до Първата световна война. Пряко италианско влияние може да се търси в специфичните сфери на изкуството и военното дело и крайно ограничено – в медицината и близките ѝ области. Изследването на М. Лазаров и Й. Дончева⁽³⁾ за защитените в чужбина дисертации в периода 1878 – 1968 г., в което се представя информация, събрана по библиографски път, се посочват само три дисертации, защитени от българи в Италия (съответно през 1895, 1903, 1909 г.), една в областта на хуманната медицина и две по ветеринарна медицина. В изследването на Меглена Куюмджиева се осъществява една интересна съпоставка между лицата, преминали през университетите на Италия в

периода до и след Освобождението. До 1878 г. „българските студенти в Италия са 11, а в периода 1878 – 1890 техният брой нараства на 50“⁽⁴⁾. Иван Танчев установява количествените параметри на българското присъствие в италианските университети, академии и училища от 1878 до 1914 г. Според него няма съмнение относно влиянието на Италия при подготовката на български офицери, защото тя е първата страна, която приема ученици във военните си училища след 1878 г. По отношение на българската културна политика и Университета италианското влияние е индиректно, осъществено чрез присъствието начело на българското Просветно министерство в периода 1894 – 1897 г. на Константин Величков – „най-големия и най-ярък почитател на италианската култура в България в края на XIX в.“⁽⁵⁾.

Покупката на италианска научна и учебна литература, която попълва определена празнина при формирането на библиотечния фонд в периода на първоначалното фондонатрупване (особено в областта на хуманитарните науки), е от съществено значение за развитието на Университетската библиотеката и е сред приоритетите на новосъздадения български университет. Това се налага от спецификата на обучението в тези области и подема на италианската наука през XIX в. В подкрепа на изказаното твърдение е „Предложението“ до библиотечния комитет, писано вероятно през 1896 г. от Александър Теодоров-Балан, в което се казва: „Аз съм писал до G. Fork и Otto Harrassowicz в Лайпциг, Armand Colin в Париж, F. Rivnaš в Прага..., от които съм искал условията за доставки на книги, като съм споменал, че от G. Fork бихме поръчали немски и английски книги, от Otto Harrassowicz – полски и руски, от Armand Colin – френски и италиански...“⁽⁶⁾. От запазеното предложение ясно личи необходимостта да се купуват италиански книги, както и конкретните мерки, предприети, за да се осъществи покупката на необходимите за преподавателите и студентите чужди издания.

Наред с рутинното попълване на фонда чрез покупката на отделни екземпляри в Университетската библиотека се вливат и първите лични библиотеки. Италиански издания постъпват чрез личните библиотеки на проф. Михаил Драгоманов, проф. Иван Шишманов, проф. Любомир Милетич, проф. Йосиф Ковачев, Райко Горанов, д-р Ст. Чомаков, А. Пашалери, поетесата М. Белчева и др. Само имената на тези утвърдени университетски преподаватели и изявени културни дейци са достатъчно сериозен повод, за да се изследва тяхното отношение към италианската книга и култура и мястото, което тези издания заемат в техните лични библиотеки. Прегледът на пътищата за комплектуване на италиански издания във фонда на Университетската библиотека за периода до 1905 г. очертава по категоричен начин доминиращата роля, която имат покупката и

даренията, за разлика от несъщественото значение на книгообмена при изграждането на фонда.

Хронологичното разпределение на италианските старопечатни издания показва интересни аспекти от политиката на комплектуване в Университетската библиотека по отношение на италианската литература. Затвърждава се впечатлението за целенасочено попълване на фондовете с италиански книги след създаването на Софийския университет. Осъществяват се активни българско-италиански културни контакти, в центъра на които стои книгата през XVI – XVII в., като продължение на историческата проекция на печатната книга и нейната важна роля в „културната комуникация на XIX в.“,⁷⁾ успешно са продължени от Университетската библиотека и през XX в.

Университетската библиотека притежава общо 81 старопечатни италиански издания, представени в 189 тома. Хронологично-квантитативното разпределение на старопечатните паметници в колекцията има следното изражение: XVI в. – 5 заглавия (1519, 1555, 1579, 1582, 1590); XVII в. – 9 заглавия (1600, 1630, 1635, 1637, 1675, 1678 (2), 1688, 1693); XVIII в. – 41 заглавия (1723, 1729 (25), 1732, 1744, 1745, 1750, 1754, 1758, 1761, 1768, 1770, 1778, 1780, 1786, 1792, 1793, 1795), и XIX в. – 25 заглавия (1800, 1803, 1805, 1806, 1807, 1812, 1813, 1814, 1817 (2), 1818, 1819 (3), 1820, 1821, 1822, 1824, 1825, 1826 (2), 1827 (2), 1829 (2)).

Разпределението по езици в групата на старопечатните издания очертава превес на изданията на италиански език – общо 44 заглавия срещу 37 заглавия на други езици. От последните едоезични са 16 издания (7 – латински; 5 – гръцки; 2 – хърватски; 1 – български; 1 – френски) и 21 двуезични издания в различни комбинации: 9 – старогръцки и латински; 7 – гръцки и латински; 2 – латински и гръцки; 1 – италиански и латински; 1 – латински и старогръцки; 1 – италиански и френски.

Преобладават старопечатни издания на съчиненията на италиански автори – общо 53-ма, следвани от 23-ма гръцки автори и трима френски. С по една творба са представени съответно английски, холандски, славянски (хърватски, сръбски) автори. Сред италианските автори на старопечатни творби личат имената на: Panfilo di Renaldini; Ludovico Ariosto; Francesco Sansovino; Francesco Bracciolini dell'Api; Aldo Manutio; Ludovico Antonio Muratori; Carlo Goldoni; Torquato Tasso; Ugo Foscolo; Niccolo Machiavelli; Alessandro Verri; Francesco Alberti Di Villanova; Francesco Petrarca и др.

Тематиката на включените старопечатни издания е разнообразна. Основно исторически съчинения – 37 заглавия; следват литературни творби, представени с 23 заглавия; богословски съчинения – 4; философско-политически трактати – 3. Останалите заглавия третираат теми от областта на правото, изкуството и архитектурата, езикознанието и педа-

гогиката. Сред съчиненията в областта на историята се наблюдава наличието на ценните извори – “*Rerum Italicarum scriptores*”, издание от 1723 г. в 23 т., формат фолио, осъществено от Lodovico Antonio Muratori, и многотомното венецианско издание “*De byzantinae historiae scriptoribus*” от 1729 г., от което Университетската библиотека притежава 26 тома. Към тях трябва да се прибави и важното, но все още недостатъчно изследвано амстердамско издание от 1732 г. на “*Stato militare dell’Imperio Ottomanno, incremento e decremento del medesimo*” от Luigi Ferdinando Marsili и др. Между включените литературни творби са поетически шедьоври като “*Orlando furioso*” на Ludovico Ariosto; “*Eleganze*” на Aldo Manuzio; “*Le commedie*” на Carlo Goldoni; “[Il]Goffredo poema eroico” на Torquato Tasso; “*Dei sepolcri: poesie*” на Ugo Foscolo и др. Към колекцията принадлежат и философско-политологичните трактати “*Encomio della pazzia*” (1761) на Erasmus Roterodamus и “*Opere istoriche e politiche*” (1818) на Niccolo Machiavelli.

Осезаемо е присъствието на класически италиански автори. Сред тях се открояват имената на Dante Alighieri (1265 – 1321); Francesco Petrarca (1304 – 1374); Giovanni Boccaccio (1313 – 1375); Panfilo di Renaldini; Ludovico Ariosto (1474 – 1533); Francesco Sansovino (1521 – 1583); Torquato Tasso (1544 – 1595); Aldo Manuzio (1547 – 1597); Carlo Goldoni (1707 – 1793); Alessandro Verri (1741 – 1816); Ugo Foscolo (1778 – 1827); Silvio Pellico (1789 – 1854) и др.

В областта на филологията работи известният лексикограф Francesco Alberti Di Villanova (1737 – 1800), автор на един от най-ценните универсални речници на италианския език – “*Dizionario universale critico enciclopedico della lingua italiana*” (1825). Бащата на италианската историография, ерудитът Ludovico Antonio Muratori (1672 – 1750), присъства в колекцията с най-значимата си творба “*Rerum Italicarum scriptores*”, издадена в 23 тома от 1723 до 1733 г. Друг изключително интересен автор в колекцията е Luigi Ferdinando Marsili (1658 – 1730). Болонският аристократ се отдава на военна кариера, като служи най-вече в региона на река Дунав. Натрупал изключителни познания в областта на военното дело, географията, геологията и етнологията, той е автор на значими научни творби, които издава предимно в Холандия. Член е на най-реномираните научни институти, като *Academia reale delle scienze* в Париж и *Societa reale* в Лондон. В родния си град Болоня основава научен институт, който прераства в академия. В колекцията на Университетската библиотека е включено едно от най-интересните му съчинения, съдържащо сведения за българската история – “*Stato militare dell’Imperio Ottomanno*” от 1732 г. Чрез серията “*Corpus Bizantinae historiae*”, отпечатана през 1729 г. във Венеция, са представени изключително ценните двуезични историографски съчинения на визан-

тийските хронисти: Procopius Caesariensis (490 – 575); Agatias Scholasticus (ок. 536 – 582/94); Anastasius Bibliothecarius (ок. 810 – 879); Anna Comnena (1083 – 1150); Nicetas Acominatus (ок. 1155 – 1215/16); Ioannes Zonaras (XII в.); Georgius Acropolita (1217 – 1282); Georgius Pachymeres (1242 – 1310); Ioannes Cantacuzenus (1292 – 1383); Laonicus Chalcocondylus (1430 – 1490) и др.

Любопитен факт е присъствието в колекцията на един от най-големите творци на късния италиански барок – Andrea Pozzo (1642 – 1709). Архитект, художник и теоретик на изкуството, той работи в много италиански градове. Негови творби има в Рим, Венеция, Милано, Торино и в други италиански градове. Най-значителната му художествена творба, емблематична за късния барок, са фреските в римската църква “San Ignazio”. Проектира катедралата в Любляна и до края на живота си живее и работи в двора на австрийския император във Виена. В колекцията от италиански раритети на Университетската библиотека е представен с най-значимата си теоретична творба в два тома върху теория на перспективата “*Perspectiva pictorum et architectorum*”, издадена в Рим през 1693 – 1700 г.

Издадените в Италия старопечатни издания са резултат от дейността на 54 печатници в 12 града. Разпределението по градове потвърждава безспорното лидерство на Венеция като център на книгопечатането. В колекцията са включени 37 издания, отпечатани във Венеция в 14 печатници. Следват Милано с 10 издания; Флоренция с 4 издания; Парма, Рим, Неапол и Падуа с по 3 издания; Генуа с 2 издания в отделни печатници и др. Включените в колекцията старопечатни издания на италиански език, издадени извън италианската езикова територия, са отпечатани в шест печатници. От френските типографски центрове Париж заема първо място с 2 издания, следван от Лион с 1 издание в печатницата на италианеца Gugliel Rovillio. Швейцария и Холандия са представени с ограничен брой издания, дело съответно на типографиите в Женева, Базел и Амстердам.

Специално внимание сред старопечатните издания предизвикват 8 заглавия, които съдържат сведения за България и българите. Изцяло посветена на българска тематика е поемата “*La Bulgheria convertita*” от Francesco Bracciolini dell’Api, издадена в Рим през 1636 г. От изданията, засягащи в отделни свои части българска тематика, са включени: “*Innamoramento di Ruggeretto Figliuolo di Ruggero Re di Bulgaria* от Panfilo di Renaldini” – венецианско издание от 1555 г., и знаменитата поема на Ludovico Ariosto “*Orlando furioso*” – лионско издание от 1579 г. Останалите пет издания, които съдържат индиректни сведения за българите, са исторически съчинения и пътеписи върху историята на Византия, на Константинопол и Османската империя, които не са били обект на задълбочено научно изследване и анализ от страна на историците, поради което тепър-

ва предстои да се определи тяхното научно значение. Включването им в колекцията е библиологичен опит в тази посока. Това са съчиненията на Francesco Sansouino “*Historia universale dell’origine, et imperio de’ Turchi*” (1582); “*Osservazioni*” от Antonio Benetti, венецианско издание (1688); “*Imperium orientale sive Antiquitates Constantinopolitanae in quatuor partes distributae*”(1729) от Anselmo Banduri и амстердамското издание “*Stato militare dell’Imperio Ottomanno, incremento e decremento del medesimo*” на Luigi Ferdinando Marsili (1732).

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Арнаудов, М. (1939). История на СУ „Кл. Охридски“ през първото му полустолетие 1888 – 1938. София. с. 91.
2. Преди създаването на Висшето училище в София известни традиции в изучаването на италиански език има в откритото през 1835 г. в Габрово първо българско светско училище, където има организиран двугодишен курс по италиански език. Своеобразно свидетелство за порасналия интерес на българите към този език е и появата на първата „Българо-италианска граматика“, съставена от Андреа Пастори и отпечатана във Виена през 1862 г.
3. Лазаров, М., Й. Данчева. (1975). Дисертации, защитени в чужбина от българи. 1878 – 1968. Библиографски указател, София. 334 с.
4. Куюмджиева, М. (1995). Интелектуалният елит на българското общество през Възраждането. София. 72 – 76.
5. Танчев, Ив. Италианският принос в подготовката на българската интелигенция с висше и специално образование (1878 –1914) // Исторически преглед, 2001, № 5 – 6, с. 64.
6. Ръкопис на А. Теодоров-Балан. (УБ. Каса).
7. Генчев, Н.(1988). Българската култура XV – XIX в.: Лекции. София. с. 222.

ITALIAN OLD PRINTED BOOKS

Abstract. The article presents and analyzes the Italian old printed books as a main element in the development of the collection of Italian rarities in the University Library “St. Kliment Ohridski”. The Italian printed books (1501 – 1830) are the fundamental and the most valuable part of the Italian literary monuments in the library. The books are acquired by the University Library in the period of the fundamental development of library collections 1888 – 1903. The Italian old printed books are acquired in the library not as rarities, but as main editions necessary both for research and education. The University Library owns 81 Italian old printed books in 189 volumes. Subjects of the old printed editions are varied. Mainly historical works; literary works; theological and philosophical-political treatises, as well as a limited range of titles in the fields of law, art and architecture, linguistics and pedagogy. It must be especially mentioned the presence of the Italian classical authors – Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Panfilo di Renaldini, Ludovico Ariosto et al. Special attention must be paid to the old printed books, which contain information for Bulgaria and Bulgarians.

✉ **Dr. Anna Angelova, Assoc. Prof.**

Library of University of Sofia

15, Tzar Osvoboditel Blvd.

1043 Sofia, Bulgaria

E-mail: anna@libsu.uni-sofia.bg